

Matjaž Vesel: Učena nevednost Nikolaja Kuzanskega

Banić-Pajnić, Erna

Source / Izvornik: **Prolegomena : Časopis za filozofiju, 2002, 1, 190 - 193**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:261:974147>

Rights / Prava: [In copyright](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2022-08-16**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Institute of Philosophy](#)

prizvuk: "bespuće" se prvenstveno ne odnosi na psihičko stanje čovjeka u nedoumici, već opisuje prilike u kojima se našao (što naravno ne isključuje da netko tko se nađe na bespuću, zapadne u nedoumicu ili nepriliku): usp. *Hrvatski enciklopedijski rječnik: bespuće*: 1. kraj, mjesto, područje gdje se ne zna za put, gdje nema putova; 2. *pren.* predio gdje se čovjek ne snalazi, nepregledan, neprohodan, nedostupan kraj. Naravno, *licentia poetica* nam dopušta da riječima pridajemo svakojaka izvedena značenja, no čini mi se da je Šegedin, sustavnim uvođenjem hrvatskog *calque*-a "bez-puće" za grčku *a-poria*, izgubio tu značenjsku nijansu prema kojoj, recimo, *aporein* (ἀπορεῖν) može značiti ne samo "naći se u bespuću, besputiti, vrludati", već i "biti u nedoumici, zbunjen, dvojiti itd." Platonov *Parmenid* možda je pun misaonih bespuća, koja nas mogu dovesti do krajnje nedoumice i dvojbe.

Drugi je problem još veći: je li uopće moguć povratak na sam tekst u njegovoj izvornosti? Možemo li preskočiti vlastitu sjenu? Mišljenja sam da ne možemo tako lako preskočiti tih dvije tisuće i tristo godina filozofijske tradicije koja stoji između nas i Platona. To bi možda moglo biti moguće, ali tek nakon dugotrajnog i mukotrpnog postupka osvješćenja vlastitih pred-rasuda i pred-postavki (pa uključujući i onu prosvjetiteljsku predrasudu

da se može biti bez predrasuda) – no ovdje nema mjesta za obrazloženje toga stava: ovo ostavljam kao otvoreno pitanje za neku buduću diskusiju; uostalom, to je pitanje na koji si svaki filozof mora iznaći sam neki odgovor. Što se pak mene tiče, skloniji sam misliti, zajedno s Gadamerom, da su naše pred-rasude (riječ u kojoj još uvijek zvuči latinski *prae-iudicium*) zapravo uvjeti našeg razumijevanja, pa tako i prijevoda. Pred-rasude, koje ne trebaju biti samo negativne, već i pozitivne, jest ono što nam postoji kao *substratum* našeg filozofijskog razumijevanja: bez pred-rasuda koje imam možda uopće ne bih niti išao čitati Platona. A nadasve smatram da se radi o intelektualnoj hrabrosti promišljati ih, sukobljavati se s njima i propitkivati njihovu utemeljenost, razlučujući one pozitivne kroz koje dohvaćamo smisao teksta, od onih negativnih koje nas za tekst osljepljuju.

Šegedin nam je poklonio jedan lijepi, čitak, gotovo bih se usudio reći referentan prijevod ovog krajnje kompleksnog Platonovog dijaloga. Ovaj osvrt na knjigu zamišljen je kao otvaranje diskusije i poticaj za, nadam se, iduću knjigu: P. Šegedin, *Komentari na Platonova Parmenida*.

Luka Boršić

*Institut za filozofiju
Ulica grada Vukovara 54/IV
HR-10000, Zagreb
luka.borsic@inet.hr*

Matjaž Vesel, *Učena nevednost Nikolaja Kuzanskega*, Filozofski inštitut ZRC SAZU, Ljubljana, 2000, 357 str.

Knjigu *Učena nevednost Nikolaja Kuzanskega* (*Učeno neznanje Nikole Kuzanske*) objavio jer Filozofski inštitut SAZU (Slovenske akademije znanosti i

umjetnosti) 2000. godine u Ljubljani, u nizu *Philosophica. Serija Moderna*.

Autor Matjaž Vesel ovaj opsežni prikaz temeljnih učenja Nikole Kuzanskog struk-

turira u pet poglavlja (“Tri koncepta”; “Kružna teologija”; “Filozofija matematike”; “Univerzum”; “O Božjem pogledu”).

U uvodnom tekstu autor upozorava na aktualnost djela Nikole Kuzanskog, “jednog od najzagonetnijih velikih njemačkih filozofa”, s obzirom na aktualnost promišljanja ishodišta novovjekovne znanosti, osvrćući se pritom na različita mišljenja o Kuzanskom izložena u recentnoj sekundarnoj literaturi. Ovdje ujedno iznosi i ključnu tezu i ocjenu Kuzanskog, s kojom se uglavnom možemo složiti, a koja glasi: “Njegove kozmološke spekulacije..., njegove matematičke rasprave i njegova filozofija matematike pa, naposljetku i njegovo djelo *Idiota de staticis experimentis*, u kojem predlaže nekakvu kvantitativnu metodu u istraživanju prirode, sve to izvire iz njegova temeljnog teoretskog interesa, koji je nadasve filozofski odnosno teološki; Kuzanskoga, naime zanima prije svega kako misliti odnos između konačnog i beskonačnog a da se pritom uvaži da ‘inter finitum et infinitum nulla est proportio.’”

Bez obzira na tu temeljnu tezu iznijetu u uvodnom dijelu, središnji je interes autora ove knjige o filozofiji Nikole Kuzanskog usmjeren nadasve na propitivanje onih momenata Kuzančeva mišljenja, poglavito njegove filozofije matematike, na kojima se temelje teze o Kuzanskom kao anticipatoru temeljnih postavki na kojima počiva suvremena znanost.

U stvari je Vesel kroz čitavu knjigu u dijalogu s takvim interpretacijama Kuzanskog, kritički propitkujući njihovu utemeljenost u samom Kuzančevom opusu. Pretpostavku tih kritičkih promišljanja predstavlja proradba razlike između antičke koncepcije *episteme* i mentalnih pretpostavki novovjekovne znanosti. Rezultat te poredbene analize sažima se u tezi: antička *episteme* cilja na ono nužno i vječno, moderna znanost je znanost empirijskog, znanost kontingentnog, ona nije matematička, već matematizirana.

Upravo iz tako uočenih razlika pokušava Vesel odrediti Kuzančevo mjesto u okviru “jednog od najznačajnijih momenata u zapletenoj i intrigantnoj priči o konstituciji univerzuma moderne znanosti”. Za autora ove monografije neupitno je tek to, da Kuzanski stoji na početku procesa dekompozicije jednog poimanja svijeta utemeljenog na viziji hijerarhijski ustrojene cjeline. U vezi s tim Vesel zaključuje: “Njegov odnos spram tradicije jest rez, ali to još ne znači da mu taj rez po sebi omogućuje konstrukciju novog sustava.” U njegov stvarni doprinos uspostavljanju te znanosti uvid potom nastoji zadobiti minucioznom proradbom svih značajnih momenata Kuzančeve filozofije raščlanjujući ih segment po segment. Slijedeći na neki način Kuzančev prosljed, autor nastoji sagledati sve dohvatljive aspekte svake pojedine ključne kategorije njegove filozofije.

Pritom se pri analizi oslanja primarno na djelo *De docta ignorantia*, premda se u vezi s pojedinim postavkama osvrće i na druge Kuzančeve spise, uspoređujući iskaze u njima s određenim problemima. Vesel, naime, drži da su već u *De docta ignorantia* sadržani svi temeljni problemi što zaokupljaju Kuzančevu pažnju, što će se kao varijacije na istu temu javljati u svim ostalim djelima, tek s pomakom akcenta na svagda druge aspekte.

Argumentirajući u prilog tezi o rezu s tradicijom, autor Kuzanskog pokušava sagledati prije svega upravo iz tradicije, da bi pokazao što joj ovaj duguje, a u čemu je originalan i nov. Tako ga doводи u svezu prije svega s novoplatoničkom tradicijom kojoj duguje npr. neke od temeljnih pojmova svoje filozofije (tako i sam pojam *doctae ignorantiae*).

U prvom dijelu knjige autor posve školski sažimlje dosadašnje spoznaje o temeljnim kategorijama i postavkama Kuzančeve filozofije, prije svega o kategoriji učenog neznanja, ali onda i o metodi

što je ovaj predlaže kao put realizacije tog jedinog čovjeku mogućeg oblika znanja. Problemom metode bavi se napose u poglavlju "Kružna teologija" (mogućim načinima iskazivanja onog najvišeg, tj. katafatičkom i apofatičkom teologijom). Najviše prostora u knjizi posvećeno je Kuzančevoj filozofiji matematike i odnosu te filozofije spram moderne znanosti (obrađeno u poglavljima 3. i 4.).

Upravo se u ovim poglavljima Kuzančev stav u vezi s matematikom sagledava na pretpostavci antičkih pozicija, prije svega Platonove i Aristotelove. Isto je tako i s kozmologijom, pri čemu se pokušava uočiti ono što je u Kuzanskog, u odnosu na tradicionalno srednjovjekovno stajalište uistinu novo.

Pritom se kao rezultat nameće stav kako se kod Kuzanskog još ne radi o moderno zasnovanoj matematici, premda će njegovo isticanje značenja matematike biti poticajno za sve one koji će se nakon njega baviti konkretnim matematičkim pitanjima i njihovom primjenom u znanosti.

Autor monografije sasvim ispravo zaključuje kako se tu još uvijek radi o jednom pitagorejsko-platoničkom pristupu matematičkom, pri čemu "Mathematica nos ducunt ad penitus absoluta divina et aeterna".

Pomalo nedorečeno i bez neke konačne teze ostaje, međutim, autorovo prorađivanje problema matematike kod Kuzanskog (stječe se, naime, dojam da neka vrlo značajna pitanja kao što je status matematike kao najsigurnije znanosti u odnosu na bitno konjunkturalan značaj ljudskog spoznavanja, odnos matematičkog broja kao produkta ljudskog duha/uma [*mens*] i božanskog broja, kojim je ustrojeno sve što jest, nisu dokraja domišljena; pri čemu se naravno misli na intenzitet pokušaja promišljanja).

Nadasve je zanimljivo, upravo zbog implikacija vezanih uz začetke moderne znanosti, poglavlje "Univerzum", u ko-

jem autor pokušava odgovoriti na središnje pitanje svoje rasprave, na pitanje, naime, koliko su utemeljene teze po kojima je Kuzanski odigrao ključnu ulogu u procesu dekonstrukcije tradicionalnog poimanja kozmosa, napose s obzirom na postavku koja se najčešće dovodi u vezu s Kuzančevim mišljenjem, postavku o beskonačnosti univerzuma. Vesel zaključuje kako je po Kuzanskom svemir zapravo prije nedovršen, neograničen u smislu beskonačne mogućnosti. Svemir je, naime, privativno beskonačan (za razliku od maksimuma, apsoluta, Boga koji je to negativno), on je u biti nedefiniran. Svemir je po Kuzanskom utoliko beskonačan što može uvijek biti još veći (dakle u sferi onoga što je određeno s "više" i "manje"). Ustvrdjujući kako po Kuzanskom svemir u biti nije aktualno beskonačan (upravo kao svemir ograničava ga njegova narav; on je, naime, samo slika apsolutnog maksimuma, nikad s njim identičan), autor iznosi zanimljivu tezu, koja se podosta razlikuje od onoga što se u posljednje vrijeme čita u prikazima o Kuzanskom. Po njoj se Kuzančevo viđenje svemira ne razlikuje bitno od onog Aristotelovog.

Poglavlje o svemiru završava prorađbom pitanja o odnosu Nikole Kuzanskog spram moderne znanosti. Pritom se Vesel koncentrira na recepciju Kuzančevih ideja u onih znanstvenika koji su revolucionirali znanost, poput Kopernika i Keplera. U tim će se analizama pokazati npr., kako je Kuzanski u ponečemu čak "revolucionarniji" (konceptijom decentralizacije i infinitizacije svemira) od Kopernika. S druge strane opet, činjenica je da sam Kuzanski nije znanstvenik, pa se iz toga za Vesela postavlja vrlo zanimljivo pitanje razloga utjecaja njegovih kozmologijskih, ali nadasve ontoteologijskih konceptija, na nove postavke moderne znanosti.

Postavljajući pitanja "Kako je Kuzanski utjecao? Jesu li njegova epistemološka stajališta značila pomak u odnosu na tradicionalnu *episteme*?" autor već zapravo

odgovara na pitanje. Prijelom po njemu doista leži u epistemološkoj ravni.

Zaključna autorova teza u vezi s Kuzančevom anticipacijom postavki novovjekovne znanosti glasi: njegovi su stavovi prije simptom krize jednog načina mišljenja nego li anticipacija onog uistinu novog.

U završnom poglavlju "O Božjem pogledu" referira se Vesel ponajprije na Kuzančevo djelo *De icona* poznatije kao *De visione Dei*, a onda i na spise *De mathematicis complementis* i *De theologicis complementis*. Znakovit je takav završetak prikaza Kuzančeve filozofije. Zaokružujući izlaganje autor se, naime, vraća na početak – učenom neznanju, nalazeći da je to po Kuzanskom upravo mistična teologija. U tome kulminira Kuzančevo mišljenje, stoga je spis u kojem to biva izrazito tematizirano ostavljen za kraj. Radi se pritom o analizi slike Svevidećeg, oka Božjeg, koja monahe samostana na Tegernseeu treba poučiti o mogućnosti dosezanja najvišeg, dosezanja regije podudaranja suprotnosti. Pritom se pokazuje da je konzekventno razvijeno mišljenje učenog neznanja upravo mistična teologija. Tu se ujedno pokazuje kako je upravo matematičkim zrcalom moguće voditi mišljenje preko onoga što se vidi tjelesnim očima do onoga što je moguće vidjeti tek očima duha. Sliku Svevidećeg koji gleda sve i svakog onoga tko je gleda istovremeno (tako da bez obzira na to odakle se gleda, oko sa slike gleda upravo onoga tko ga gleda!) rabi pritom Kuzanski kao matematičko ogledalo (*sic!*), upućujući monahe kako će, izvodeći misaoni eksperiment sa slikom, doseći ono što se riječima/razumom ne da doseći.

Nije nipošto slučajno da ovaj prikaz filozofije Nikole Kuzanskog završava upravo raspravom o gledanju, viđenju. Upravo je to, naime, središnja tema njegova filozofiranja, u kojoj se prelamaju

različiti aspekti, od pitanja perspektivizma, relativizacije mjesta – točaka u beskonačnom prostoru do pitanja odnosa Boga spram stvorenja u cjelini i svakog pojedinog od stvorenja. Bog je tu, naime, prikazan kao apsolutni pogled (u bitnoj svezi s *theo-rein*), koji vidi sve odjednom i svako pojedinačno. Taj apsolutni pogled premašuje (transcendira) svaki drugi način viđenja i kao beskonačan izmiče ljudskom pogledu. Duhovnim okom moguće je tek zaviriti u ponornost toga pogleda, sagledati ga nedokučivim, a to jest ono što spoznaje učeno neznanje.

O završnoj tezi autora po kojoj Kuzanski u svim svojim djelima radi zapravo na jednom i istom projektu moglo bi se diskutirati. Tako formulirana teza, naime, ne uvažava činjenicu intelektualnog razvoja, na kojoj toliko inzistiraju neki drugi interpreti Kuzanskog.

U svakom slučaju, ovdje imamo jedan vrlo zanimljiv, iscrpan, promišljen prikaz osnovnih teza filozofije Nikole Kuzanskog, izveden kroz razračunavanje i odmjeravanje s tezama gotovo svih relevantnih recentnih interpretacija Kuzančeve misli.

Na kraju valja konstatirati: Koliko je za pohvalu pothvat slovenskog kolege, toliko je za žaljenje što još uvijek na hrvatskom jeziku nemamo nijedne opsežnije cjelovite rasprave posvećene ovom svestranom i zanimljivom filozofu (ostavio je iza sebe 300-tinjak rukopisa iz astronomije, matematike, prava, geografije, teologije, gramatike i literature) s konca srednjeg vijeka i začetka novovjekovlja, ali isto tako niti prevedenih njegovih djela.

Erna Banić-Pajnić

Institut za filozofiju

Ulica grada Vukovara 54/IV,

HR-10000, Zagreb

erna.banic@globalnet.hr